

өнімлерин көбейтүүге ерискен жағдайда жәхән еллері үлкен көлемдегі потенциалға ийе болатуғыны сөзсиз. Сонлықтан, жәхәннің ресурс потенциалынан ақылға

мууапық пайдаланыў ҳәм оның қорларын байытыў прогресс заманының баслы ўазыпасына айланыўы зәрүр.

Әдебиятлар

1. Каримов И.А. Ўзбекистанда азық-аўқат программасын иске асыруўдың әҳмийетли резервлери ҳақында. //« Народное слово», -Т.: 2014, 110 (6010).
2. Валлерстайн И. Экология и экономика в глобальном контексте. //«Вопросы экономики» -Москва: 2006 №11.
3. Вашкин Н.П., Мунтян М.А., Урсул А.Д. Глобализация и устойчивое развитие. – М.: МГУК, 2002, -С.585.
- 4.Вахабов А.В. ва б. Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар. -Тошкент: Молия, 2011.
5. Умаров Е.К., Баллиева Р., Пренов А.Б. «Экономикалық прогресс ҳәм жәхәннің ресурс потенциалынан пайдаланыў проблемалары». -Нөкис: 2015, 92- б.
6. Итоги социально-экономического развития Республики Ўзбекистон за январь-декабрь 2000-2010- 2014 гг. Статистический сборник. -Ташкент: 2011, 2015.

РЕЗЮМЕ

Мақолада ҳар хил иқтисодий ривожланиш даражасига эга бўлган, интеллектуал-инновацион фаолият натижасида тараккий қилган давлатлар ишлаб чиқариш қучларидан фойдаланиш мақсадида жаҳоннинг баъзи бир қитъа ва давлатлари захираларидан оқилона фойдаланиш контекстида дунё иқтисодиётида ер-сув захираларининг ўринлашиши хусусиятлари қараб чиқилган

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются особенности размещения земельно-водных ресурсов мировой экономики в контексте рационального освоения его запасов в отдельных континентах и странах мира для использования в производственных целях под влиянием интеллектуально - инновационной деятельности государств, с различными уровнями экономического развития.

SUMMARY

The article deals with the peculiarities of the placement of land and water resources of the world economy in the context of development of its reserves in separate continents and countries of the world for industrial purposes under the influence of intellectual innovation of states, with different levels of economic development.

TARIYX HA'M HUQIQATANIW

МАРКАЗИЙ ОСИЁНИ ЯДРО ҚУРОЛИДАН ХОЛИ ЗОНАГА АЙЛАНТИРИШДА ЎЗБЕКИСТОН ТАШАББУСҚОРЛИГИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ

Ф.Абдуллаева- ўқитувчи

Бухара давлат университети

Таянч сўзлар: ядро қуроли, хавфсизлик, ташки сиёсат, қонун, ташаббусқорлик, ҳудуд,

Ключевые слова: ядерное оружие, безопасность, внешняя политика, закон, инициатива, территория

Key words: Nuclear weapon, security, foreign policy, law, intiativeness, territory.

Ўзбекистон мустақиллигининг биринчи кунлариданок инсонпарварлик, тинчликсеварлик қадриятларига таянган ҳолда тинчлик ва яратувчанлик йўли билан ривожланиш тенденциясини танлади. Ўзбекистон бугунги кунда халқаро ҳамжамиятнинг тенг ҳуқуқли аъзоси. Унинг сиёсатида жаҳондаги барча мамлакатлар билан ўзаро манфаатли алоқаларни йўлга қўйиш, етакчи халқаро иқтисодий, молиявий ҳамда инсонпарварлик ташкилотлари билан ҳамкорликни қучайтиришни давом эттириш қабилаҳ энг устувор йўналиш бўлиб қолмоқда.

Тарихнинг гувоҳлик беришича, минтақавий ва минтақалараро интеграцияни чуқурлаштириш, яъни икки томонлама иттифоқчилик муносабатларини йўлга қўйиш, ШХТ, ЕврАзЭС каби тузилмаларни ривожлантириш орқалигина Марказий Осиёда тинчлик ва барқарорликни сақлаш масаласини ҳал этиш мумкин. Акс ҳолда, халқаро терроризм, экстремизмнинг тарқалишига қарши биргаликда самарали курашиш, рақобатбардош иқтисодиётни шакллантириш ҳамда собиқ иттифок республикаларининг деярли барчасига хос бўлган талай ижтимоий муаммоларнинг ҳал этилиши амримаҳол [1:415].

Марказий Осиёдаги барча мамлакатлар ва халқлар манфаатлари ҳамда минтақавий хавфсизликни таъминлашни чуқур англаган ҳолда Ўзбекистон Президенти Ислоҳ Каримов ўзининг барча саъй-ҳаракатларини минтақанинг тинчлик йўли билан ва барқарор ривожланишини таъминлашга қаратмоқда.

Ўзбекистон учун минтақавий ядро хавфсизлиги таҳдиди долзарб аҳамият касб этади. Масалан, Ҳиндистон ядро қуролини таркатмаслик тўғрисидаги Шартномани имзолаган бўлса-да, айни пайтда, мустақил равишда ядро ёқилғисини қайта ишлайди ва Покистон сингари ядро қуролига эга эканини эътиборга олиш зарур. Хитой ҳам ядро қуролига эга бўлган давлат. Ҳиндистон ядро қуроли синовини ўтказган вақтдан буён минтақадаги мувозанат ва барқарорликка жиддий зарар етказди. Кейинги йилларда Эрон ҳам ўзининг ядро дастурини фаоллаштиришга ҳаракат қилмоқда. Эрон ядро дастури атрофида вужудга келган вазият минтақавий хавфсизликка жиддий таҳдид солиши ҳамда глобал оқибатларни келтириб чиқариши мумкин[1:419].

Ўзбекистоннинг минтақавий можароларни тинч йўл билан ҳал қилиш, Афғонистондаги биродарқушлик урушларига барҳам бериш, Марказий Осиёни ядро қуролидан холи ҳудуд деб эълон қилиш каби ташаббуслари халқаро кенг жамоатчилиги томонидан тўла қўллаб-қувватланди. Айниқса, мамлакатимиз Президенти Ислоҳ

Каримов 1993 йил 28 сентябрда БМТ Бош Ассамблеясининг 48-сессиясида иштирок этиб қуйидагиларни баён этган эди: “Ҳозирги замон воқелиги шундайки, бир мамлакатнинг хавфсизлиги бошқа давлат ҳисобидан таъминланиши мумкин эмас. Минтақа хавфсизлигини бутун жаҳон хавфсизлиги муаммоларидан ажралган ҳолда қўриб бўлмайди. Шунга асосланиб, Ўзбекистон ядро қуролининг батамом тугатилиши учун, Ядро қуролини таркатмаслик тўғрисидаги Шартноманинг самарали ҳаракат қилиши ва унинг ҳеч бир муддатсиз узайтирилиши учун ҳаракат қилади...Ўзбекистон Марказий Осиё минтақасининг ядросиз зона деб эълон қилинишининг қатъий тарафдоридир”[2:415-419].

1995 йил эса бўлиб ўтган БМТ Бош Ассамблеясининг навбатдаги 50-сессиясига давлатимиз раҳбари иштирок этар экан, жаҳон ҳамжамияти эътиборини Афғонистон муаммосига қаратиб, Ўзбекистон Афғонистонга қуроли-яроғ қиритилишига қарши халқаро эмбарго қўйиш ғояси билан чиқиб, бу мамлакатда умуммиллий муроСага эришилиши учун коалицион ҳуқуқат тузиш моделини таклиф этиш каби ташаббуслари алоҳида аҳамиятга эгадир.

Марказий Осиё республикалари билан ҳамкорлик ташки сиёсатимизнинг устувор йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда. Бунга сабаб, Ҳамдўстлик мамлакатларининг ҳудудий яқинлиги ва иқтисодий жиҳатдан боғланганлигигина эмас, балки чуқур тарихий илдизлар, маданий ва маънавий алоқалар, катта тарихий давр мобайнида халқларимизнинг муштарақ тақдирга эга бўлганлигидир [3-5].

Марказий Осиё-ядро қуролидан холи зона ғоясини ҳаётга татбиқ этиш Марказий Осиё давлатлари билан бир қаторда, ядро қуролига эга бўлган бешта давлат АҚШ, Буюк Британия, Франция, Хитой, Россиядан ҳамда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг тегишли тузилмаларидан узоқ вақтни талаб этди. 1997 йил 28 февралда Ўзбекистон, Қозғистон, Туркменистон, Тожикистон давлати раҳбарлари Қозғистонда бўлиб ўтган учрашувда ҳамжиҳатлик билан Марказий Осиёда ядро қуролидан холи зона яратиш ҳақидаги ташаббусни қўллаб-қувватлашган ҳолда Олмаота Декларациясига имзо чекдилар. Ушбу ҳужжат ядро қуролини таркатмаслик йўналишида иштирокчи давлатлараро сиёсий ишонч муҳитини яратди. Айнан ушбу сиёсий жараён Марказий Осиёни ядро қуролидан холи зонага айлантириш ғояси минтақанинг барча беш давлати ва улар ҳудудида истиқомат қиладиган халқларнинг умумий хоҳиш-

истакларининг истикболлини белгилашда акс этган кенг қамровли минтакавий ташаббусга айланди.

Ўзбекистоннинг Марказий Осиёда ядро қуролидан холи зонани барпо этиш бўйича даъвати минтака давлатларининг ядросиз ривожланиш ҳамда оммавий қирғин қуролининг назоратсиз тарқалиши таҳдидларига қарши фаол кураш йўлидаги ҳаётӣ манфаатларига тўла жавоб бермоқда. Ушбу даъватнинг давоми сифатида 1997 йил 14-16 сентябр кунлари Ислом Каримов ташаббуси билан Тошкентда “Марказий Осиё- ядро қуролидан холи ҳудуд” мавзудаги халқаро конференция бўлиб ўтди. Ушбу анжуманда 56 мамлакатдан ва 16та халқаро ташкилотдан вакиллар иштирок этар экан, давлатимиз раҳбарининг ядровий хавфсизликни таъминлаш чоралари ҳақидаги фикрлари анжуман иштирокчилари томонидан қўллаб қувватланган эди.

Бугунги кунда дунёнинг турли минтақаларида, шу жумладан, Марказий Осиёда ўзаро қарама-қаршилик, қуроли низолаҳ чуқурлашиб бораётган, терроризм, экстремизм, оммавий қирғин қуроли тарқалиши ва бошқа хавф-хатарлар қучайиб бораётган бир шароитда Ўзбекистон давлати раҳбари И.Каримов бошчилигида оқилона сиёсат олиб борилаётганлигини ҳаётнинг ўзи тасдиқлаб турибди.

Марказий Осиё давлатлари ташқи ишлар вазирлари томонидан 2006 йилнинг 8 сентябрида Қозғистоннинг Семипалатинск шаҳрида ядро қуролидан холи зонани ташкил этиш тўғрисидаги Шартноманинг имзоланиши бутун дунё ҳамжамияти томонидан ижобий тан олинди. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг ушбу ташаббуси минтакавий ва глобал хавфсизликни, ядро қуролини тарқатмаслик режимини мустаҳкамлаш ишига қўшган катта ҳиссадир [1:421].

Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримов 2012 йил 7 декабрда Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 20 йиллигига бағишланган маросимда бугун ўзгариб бораётган вазият ва жараёнлар, мавжуд можароларнинг янада кескинлашуви, баъзи минтақаларда этник ва конфессиялараро тафовутлар негизда вужудга келаётган тўқнашувларнинг қучайиши қийин ҳақида ва хатарларни келтириб чиқараётганлиги, бу эса ўз кетидан ядровий технологилар ва оммавий қирғин қуролининг тарқалишига янада кескинлашиб, радикализмнинг ўсиши, янги кескинлик ўчоқларининг пайдо бўлиши дунё ҳамжамиятида катта ташвиш уйғотаётганлигини яна бир бор алоҳида таъкидлаб ўтди. Бундан ташқари қўшни давлат Афғонистон ҳақида ҳам яна бир тўхталиб, АЙСЕФ деб аталмиш коалицион қўшинларнинг 2014 йилгача ва ундан кейин қўшни Афғонистон ҳудудидан олиб чиқиб кетилиши билан боғлиқ равишда ушбу мамлакат ва унинг атрофидаги вазиятнинг янада кескинлашиб, экстремизм ва наркотрафикнинг хавфи борлиги, шунингдек, мамлакатда аҳоли чегарадан чиқиб кетиши мумкинлиги эътироф этилди. Ўзбекистон томонидан бунинг олдини олиш учун мақбул бир вариант- Бирлашган Миллатлар Ташкилоти раҳнамолигида Афғонистонга қўшни мамлакатлар ва шунингдек, Америка Қўшма Штатлари, НАТО ва Россия иштирокидаги мулоқот гуруҳини шакллантириш таклифи киритилди.

Ўзбекистон ташқи сиёсатининг ўз позициясига эга эканлиги ҳамда халқаро ҳамжамиятда катта акс садо берган 2012 йилнинг сентябрь ойида қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсий фаолияти концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ги Қонуни давлатимизнинг халқаро

майдондаги асосий принциплари, стратегик устувор йўналишларини белгилаб беришнинг мантикий давомидир. Асосий эътибор, Концепцияда айтилганидек, “Ўзбекистон Республикасининг ҳаётӣ муҳим манфатлари билан боғлиқ бўлган”, Марказий Осиёдаги вазиятни баҳолашга қаратилган. Жумладан, бунга қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

- Марказий Осиё ўзининг муҳим геосиёсий жойлашуви ва минерал-хомашё ресурсларининг улкан захиралари мавжудлиги туфайли қучли эътибор объектига, ҳамда жаҳондаги энг йирик давлатларнинг стратегик манфаатлари тўқнашадиган ҳудудга айланмоқда;

- дунёдаги ва минтакавий йирик давлатларнинг Марказий Осиё ҳамда қўшни минтақалардаги табиий ресурслардан фойдаланиш ва бу ресурсларни ташиш йўналишларини назорат қилиш учун кураш борган сари мурраккаб ва жадал тус олмақда;

- йирик давлатларнинг Марказий Осиё мамлакатларининг сиёсий йўли ва ривожланишини белгилашга, бу ерда ўз ҳарбий-сиёсий иштирокини кенгайтиришга бўлган интилиши қучайиб бормоқда. Минтақада ўз шахсий манфаатларини кўзловчи ташқи қучларнинг рақобати кескинлашмоқда;

- собиқ шўро маконида давлатлараро бирлашмалар ва иттифоқлар тузишга, давлатлар миллий суверенитетининг бир қисмини уларга ўтказишга қаратилган турли интеграцион ҳаракатларнинг фаоллашиш жараёни кузатилмоқда [4:12].

Хўш ядро қуролидан холи зона ўзи нима? Тадқиқотчилар ядросиз зона тушунчасини шундай изоҳлайдилар: “Ядросиз зона қурол-яроғларни чеклаш, ядровий низо чиқиши хавфини қамайтириш, мазкур зонага қирадиган мамлакатлар хавфсизлигини мустаҳкамлаш ва 1968 йилда имзоланган ядро қуролини тарқатмаслик ҳақидаги Шартноманинг ҳаётга татбиқ этилишига кўмаклашиш воитасидир”. Ҳозирги пайтда Лотин Америкасида (1967 йилги Тлателолко Шартномаси), Тинч океанининг жанубий қисмида (1985 йилдаги Раратонга Шартномаси), Жанубий-Шарқий Осиёда (1995 йилги Бангкок Шартномаси) ҳамда Африкада (1996 йилги Пелиндаба Шартномаси) ядро қуролидан холи зоналар яратилган [4:28].

Ўзбекистон минтака мамлакатлари орасида биринчилардан бўлиб, Марказий Осиёда ядро қуролидан холи зонани барпо этиш тўғрисидаги Шартномани 2007 йил 10 майда ратификация қилди. Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг Марказий Осиёда ядросиз зона барпо этиш ҳақидаги ташаббуси БМТ ва жаҳон ҳамжамияти томонидан юксак қўллаб-қувватланмоқда. 2014 йил 6 майда БМТда беш ядровий давлат-АҚШ, Буюк Британия, Франция, Хитой ва Россия яқдиллик билан Марказий Осиёда ядро қуролидан холи зона барпо этиш тўғрисидаги Шартномага Хавфсизлик кафолатлари тўғрисидаги Протоколини имзолашди [2-1].

Тарихдан ўрин олган ушбу сиёсий жараён Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг Марказий Осиёда ядро қуролидан холи зона барпо этиш тўғрисидаги ташаббуси жаҳон ҳамжамияти олдида ўзининг амалий ифодасини топиши билан бирга бутун дунёда тинчлик, минтакавий барқарорлик ҳамда минтака мамлакатлари ва йирик давлатларнинг ўзаро ҳамкорлигини янада мустаҳкамлашга қаратилган муҳим омил юксак баҳо ва эътирофга сазовор бўлди.

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ҳаётимизнинг янада эркин ва обод бўлишига эришиш- бизнинг бош мақсадимиздир. -Т.: “Ўзбекистон”, 2012
2. Жўраев С. ва бошқалар. Ўзбекистон ва жаҳон ҳамжамияти: халқаро муносабатлар ва ташқи алоқаларни ташкил қилиш. -Тошкент: 2008, 415-б.
3. / «Халқ сўзи». 2014, 27 май. 4-б. Жаҳон АА
4. Муродов Х, Муҳаммадиев Н., Жамолов Ф. Ўзбекистон жаҳон ҳамжамияти сафида. -Т.: 2008, 44-б.
5. / «Халқ сўзи». 2014. 27май. 4-б. Жаҳон АА

РЕЗЮМЕ

Мақолада Ўзбекистоннинг Афғонистондаги вазиятни тартибга солиш ва Марказий Осиёни ядро қуролидан холи зонага айлантириш бўйича эришган ютуқлари кўриб чиқилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются достижения Узбекистана в урегулировании ситуации в Афганистане и объявлении Центральной Азии зоной, свободной от ядерного оружия.

SUMMARY

In the article the success of Uzbekistan in the regulation of the situation in Afghanistan and the proclamation of Central Asia as a zone free of nuclear weapons have been analyzed.